

چندان موفقیت آمیز عمل نکردیم

گزارشی از نشست نحوه معرفی امام علی (ع) به جوانان و نوجوانان حسین امامی

با تأکید بر کتب درسی

اشاره

پنجمین نشست علمی مرکز تحقیقات امام علی (ع) پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی دوشنبه دهم تیرماه با سخنرانی دکتر محمد آرمند با موضوع نحوه معرفی امام علی (ع) به جوانان و نوجوانان (با تأکید بر کتب درسی) برگزار شد که اکنون گزارشی کوتاه از این نشست را با هم می خوانیم.

میزان آشنایی با امام علی (ع)

آزمند در بخش اول سخنان خود به معرفی پژوهش هایی که در مورد میزان آشنایی دانش آموزان با امام علی (ع) صورت گرفته است، گفت: پژوهشی درباره میزان آشنایی نوجوانان و جوانان دانش آموز با زندگی امام علی (ع) انجام شد (البته این پژوهش مربوط به چند سال قبل است و شاید در این چند سال وضعیت و شرایط اندکی فرق کرده باشد)، ولی براساس این پژوهش می توان گفت وضعیت نوجوانان و جوانان امروز نسبت به شناخت امام علی (ع) چگونه است. این پژوهش در منطقه ۱۳ آموزش

و پرورش شهر تهران انجام گرفت و ۴۷۰ دانش آموز نمونه آماری آن را تشکیل داد. از آن ها سؤالاتی شد تا مشخص شود چه اطلاعاتی راجع به امام علی (ع) دارند».

وی در ادامه سخنانش پرسش های این تحقیق را بیان کرد و افزود: «یکی از سؤالات این بود که چه کتاب هایی درباره امام علی (ع) خوانده اید؟ مشخصات کتاب را بنویسید. ۸۲ درصد اظهار کردند که هیچ کتابی در این باره نخوانده اند و ۱۷/۳ درصد یک کتاب یا بیشتر مطالعه کرده بودند. سؤال بعدی این بود که میزان آشنایی شما با ابعاد زندگی حضرت علی (ع) چه مقدار است؟ (صرف نظر از ابهام این سؤال)، حدود ۷۶ درصد از دانش آموزان گفتند در حد کم و متوسط آشنایی دارند و ۲۴ درصد گفتند که زیاد و خیلی زیاد آشنایی دارند.

در سؤال دیگری پرسیده شد که میزان آشنایی شما با نهج البلاغه چه مقدار است که حدود ۸۸ درصد گفتند در حد کم و متوسط و ۱۲/۵ درصد گفتند در حد زیاد آشنایی داریم. در مورد یاران آن حضرت هم حدود ۸۸ درصد آشنایی کم و متوسط داشتند. پرسیده شد چه کتاب هایی

در مورد امام علی (ع) مطالعه کرده‌اید و بهترین کتاب‌ها چیست، که ۱۴ درصد نام بهترین کتاب‌ها را نوشتند.

در سؤال بعدی از دانش‌آموزان پرسیده شد با چه بُعدی از ابعاد زندگی آن حضرت آشنایی دارید که ۴۴ درصد گفتند با نحوه زندگی، ۳۱ درصد با زندگی‌نامه، ۱۲/۸ درصد با احادیث و سخنان و ۱/۵ درصد با روش حکومتی ایشان آشنا هستند».

وی در نتیجه‌گیری از این تحقیق اظهار داشت: «این آمارها نشان می‌دهد آشنایی دانش‌آموزان با امام علی (ع) واقعاً کم است و باید بسیار بیشتر از این مقدار روی نوجوانان و جوانان کار شود. چه بسا اگر تحقیق جدیدتری در این خصوص انجام شود، شاید این آمارها کمتر نیز بشوند. در هر صورت باید برای معرفی اندیشه و شخصیت امیرالمؤمنین (ع) بسیار تلاش کرد و راه‌های مختلف را بررسی نمود تا بتوانیم بهترین راه‌ها را انتخاب کنیم».

آشنایی با امام علی (ع) از طریق کتب درسی

آزمند در ادامه سخنانش تصریح کرد: «تحقیق دیگری در زمینه میزان آشنایی دانش‌آموزان با امام علی (ع) با تأکید بر کتب درسی به عمل آمد با عنوان بررسی نحوه ترسیم زندگی و شخصیت امام علی (ع) در کتب درسی دوره ابتدایی و راهنمایی. این تحقیق در سال ۱۳۷۹ انجام شد. سؤالاتی که مطرح شده این است: به چه ابعادی از شخصیت امام علی (ع) پرداخته شده و ارتباط و هماهنگی میان این دوره‌ها در کتاب درسی چگونه است؟ نتایج این تحقیق نیز با آمار و ارقام استخراج شد، که از ذکر جزئیات آن صرف‌نظر می‌کنیم».

آزمند با تأکید بر اینکه صرف آوردن مطالب در کتاب‌های درسی مهم نیست، بیان داشت: «تحقیق دیگری انجام شد تا میزان قابل فهم و سازگاری مطالب با ساحت ذهنی دانش‌آموز را نشان دهد. تحقیقات نشان می‌دهد دانش‌آموز ده تا دوازده ساله، اصلاً متوجه بعضی از مفاهیم انتزاعی که مابازاء خارجی ندارد نمی‌شود و آن‌ها را درست نمی‌فهمد. بعد از این زمان است که دانش‌آموز می‌تواند این مفاهیم را بفهمد. استاد اسکندری از استادان دانشگاه علامه طباطبایی این تحقیق را انجام داده و مشاهده کرده است که ۷۵ درصد یا بیشتر دانش‌آموزان، تنها ۳۰ درصد سؤال اول را فهمیدند و پاسخ دادند. یعنی دانش‌آموزان ۳۰ درصد این موارد را خوب فهمیدند و برای آن‌ها قابل

درک بود. بی‌شک مفاهیمی مانند امام علی (ع) به دنیا بی‌توجه بوده است یا عدالت را خیلی مهم می‌دانسته برای دانش‌آموزان در مقاطع پایین قابل فهم نیست».

آزمند، با اشاره به اینکه مفاهیمی مانند عدالت، مشورت، قضاوت، شجاعت، امر به معروف و نهی از منکر، حُسن و قُبْح اخلاقی و ثواب و گناه و... برای دانش‌آموز ابتدایی به گونه‌ای که ما از این مفهوم برداشت می‌کنیم قابل فهم نیست، گفت: «باید مطالب در معرفی امام علی (ع) در کتب درسی از زوایای مختلف مورد بررسی قرار گیرد».

ناهماهنگی در ارائه مفاهیم

وی در ادامه بیان داشت: «تحقیق دیگری توسط آقای «ربانی» در وزارت آموزش و پرورش انجام شده که نتایج این تحقیق در ویژه‌نامه‌ای به نام «علی؛ امیر غدیر» منتشر شده است. این تحقیق نشان می‌دهد در کتاب‌های مختلف درسی مفاهیم گوناگونی در مورد آن حضرت مطرح شده اما نتیجه نشان داده است که میان این مطالب هماهنگی و انسجام لازم وجود ندارد و این موارد به صورت پراکنده در جاهای مختلف مطرح شده‌اند».

آزمند در ادامه گفت: «تمی توان مطلبی را در پایه دوم ابتدایی مطرح کرد و در مقطع سوم ابتدایی آن را رها ساخت و مثلاً در کلاس چهارم بحث دیگری را آورد. در این صورت، نوعی گسیختگی به وجود می‌آید. در برنامه‌ریزی درسی دو اصطلاح ارتباط عمودی و افقی وجود دارد. ارتباط افقی می‌گوید بین دروسی که دانش‌آموز در یک سال تحصیلی مطالعه می‌کند چه تفاوتی وجود دارد؟ این‌ها باید مکمل همدیگر و در جهت همدیگر باشند و تکرار نادرست نداشته باشند. همچنین باید ارتباطی بین پایه‌های مختلف وجود داشته باشد که به آن ارتباط عمودی گفته می‌شود. باید این‌ها به صورت هماهنگ پیش بروند تا در ذهن دانش‌آموز ساختار شناختی ایجاد شود. متأسفانه مشاهده شده است که بین کتب درسی در مقاطع مختلف این ارتباط وجود ندارد. از اصولی که باید در متن درسی رعایت شود تنوع داشتن است؛ از جمله داستان عاطفی، که در شخصیت فرد بسیار تأثیر می‌گذارد. تمرین و پرسش نیز یادگیری را تقویت می‌کند و استفاده از تصویر ارزش بالایی دارد، زیرا در

ذهن دانش آموز باقی می ماند. در این تحقیق بررسی شد که از این قالب‌ها چگونه استفاده شده است و مشاهده شد که این‌ها ناهماهنگ‌اند و عمده‌ترین میزان مربوط به نثر است. نتیجه به دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی منعکس شد تا در کارهای بعدی مطالب کتاب درسی با هماهنگی بهتر و بیشتری تدوین گردد».

فقدان نقشه جامع

وی با انتقاد از اینکه در وزارت آموزش و پرورش، افرادی که کتاب‌ها را تألیف می‌کنند نقشه جامعی ندارند تا آن را الگو قرار دهند و براساس آن، نقشه جامع کتاب‌ها را بنویسند، گفت: اخیراً موضوع «برنامه درسی ملی» در وزارت آموزش و پرورش مطرح شده است و آن‌ها معتقدند که اول باید مشخص شود به کجا می‌خواهیم برسیم و برای رسیدن به جایی که می‌خواهیم برسیم چه روش‌هایی وجود دارد و چه گام‌هایی را باید برداشت. در این صورت است که می‌توان مطالبی را در کتاب‌های درسی به صورت منسجم مطرح کرد و گرنه کار سلیقه‌ای خواهد بود. نتیجه نشان می‌دهد که ما چندان موفقیت‌آمیز کار نکرده‌ایم و طبیعتاً اگر منسجم عمل شود، نتایجی بهتر از این می‌توان به دست آورد».

وی افزود: یکی از بحث‌هایی که در آموزش و پرورش و به‌طور کلی در آموزش مطرح است، استفاده از اصول برنامه‌ریزی درسی و توجه سطوح مختلف به هدف است. اشکال آموزش و پرورش در تمام دنیا نه تنها در کشور ما این است که بر تکرار تأکید می‌شود. بنابراین، نتیجه آموزش در عمل مطلوب نمی‌شود و در شخصیت دانش‌آموز تغییرات لازم اتفاق نمی‌افتد. بخشی از اطلاعات هم مربوط به این است که از چه چیزهایی خوشمان می‌آید و از چه چیزهایی بدمان می‌آید. در آموزش و پرورش روی این موضوعات هم باید کار شود. فردی که از کارهای درست خوشش می‌آید اگر کار نادرستی ببیند ناراحت می‌شود. در آموزش هم گرایش وجود دارد. ما باید کاری کنیم که وقتی دانش‌آموز نام امام علی (ع) را می‌شنود از ایشان خوشش بیاید و به آن حضرت علاقه‌مند شود و به مطالعه درباره این شخصیت رغبت پیدا کند. ایجاد این علاقه روش‌های خاصی دارد که در کتاب‌های درسی ما اندک است. در این زمینه تحقیقاتی صورت نگرفته تا مشخص شود در کتاب‌های درسی به این مسائل چقدر توجه شده است. آیا با ارائه صرف اطلاعات

می‌توانیم انتظار داشته باشیم که دانش آموز آن‌ها را بفهمد. شناخت سطحی به‌زودی فراموش می‌شود و با پایان سال تحصیلی اندوخته‌های دانش‌آموز از بین می‌رود و در آینده نمی‌تواند از آن‌ها استفاده کند.

راه کارها

■ ارائه تلفیقی مطالب

نکته دیگری که اخیراً مطرح شده دیدگاه تلفیقی است که باید در آموزش علوم مختلف با هم به دانش‌آموز ارائه شود. اکنون تاریخ، جغرافیا، اجتماعی، ریاضی و... به صورت درس‌های جدا تدریس می‌شود اما دیدگاه تلفیقی می‌گوید طبیعت انسان این‌گونه است که همه چیز را با هم می‌بیند و بعداً دقت می‌کند.

در کتاب تعلیمات اجتماعی سال سوم ابتدایی، درس خانواده آقای هاشمی دارای چنین دیدگاهی است. در درون این درس، جغرافیا وجود دارد، مباحث تاریخی، مسائل دینی، اخلاقی و... وجود دارد اما نامی از جغرافیا و... برده نشده است. امروزه معتقدند ما باید از این دیدگاه استفاده کنیم. ژاپنی‌ها این روش را کشف کردند و در آموزش خود از این روش بیشتر استفاده کردند.

■ از ساده به مشکل

همچنین ارائه مطالب از ساده به مشکل، اصلی است که باید در کتاب‌های درسی رعایت شود.

■ متن فعال

ارائه متن فعال هم یکی از نکات در آموزش است. متن درسی که همواره سؤال طرح می‌کند و نظر خواننده را می‌پرسد و... متن فعال است. این کار باعث می‌شود که هم ذهن مخاطب و خواننده به کار افتد و هم مطلب در یاد و حافظه‌اش باقی بماند.

■ تصویر

وجود تصویر در کتب درسی برای خوانندگان در همه سنین، خصوصاً برای کودکان و نوجوانان مهم است. تصویرسازی تنها مرتبط با شخص نیست و می‌توان مطالب درسی را خلاصه و در اشکال و نمودارهای مختلفی ارائه داد. خلاصه اینکه با روش‌ها و کارهای مختلف، از جمله تصویرسازی، می‌توان مطالب را جذاب‌تر مطرح کرد.

